

20. SZÁZAD

8.

Sorozatszerkesztő:

Bárdi Nándor, Gidó Attila, Jakabffy Tamás

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LENGYEL, ZSOLT K.

Haza és szülőföld : Tanulmányok a transzilvanizmus történetéhez (1867-1945) /
K. Lengyel Zsolt. - Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület : Kriterion, 2022
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-606-739-230-2
ISBN 978-973-26-1298-9

94

K. LENGYEL ZSOLT

Haza és szülőföld

Tanulmányok a transzilvanizmus történetéhez
(1867–1945)

Erdélyi Múzeum-Egyesület • Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár

A kötet megjelenését támogatta:

TK Kisebbségkutató Intézet NKFI 128848. sz. Székely önképzés programja

A sorozatborítót Matei László tervezte.

Lektorálta Filep Tamás Gusztáv.

© K. Lengyel Zsolt, 2022
Kriterion Könyvkiadó

A fedőlapon felhasznált képek:

1. Arad: Megyeháza. Képeslap. Kerpel Izsó kiadása, Arad [1927]. Jobb felső sarkában nyomdai jelekkel elfedett és román nyelven behelyettesített eredeti magyar felirat: „Megyeháza” („Edificiul Județului”). Az épület az 1918. november 13–14-i magyar–román tárgyalások helyszíne volt.
2. Csoportkép a helikonai íróközösség 1927-es, második találkozásán Marosvécsen, a vár oroszlános kapujánál.
Felső álló sor: Áprily Lajos, Kós Károly és Nyirő József;
második álló sor: Gyallay Domokos, Molter Károly, Bartalis János, Kuncz Aladár, Kádár Imre, Tabéry Géza, Reményik Sándor, Hunyady Sándor, Szentimrei Jenő és Ligeti Ernő; első ülő sor: Makkai Sándor, Berde Mária, Gulácsy Irén, Kemény János, Szabó Mária, Bánffy Miklós és Olosz Lajos;
a földön ülő sor: Kacsó Sándor, Finta Zoltán, Kovács László és Tamási Áron.
A kép forrása: Azopan Fotóarchívum

A MAGÁNYOS ESZME. ELŐLJÁRÓBAN – KÍVÜLRŐL

1.

A Trianon előtti és utáni erdélyi kérdés tudományos vizsgálata a politikai rendszerváltozások nyomán megszabadult korábbi béklyóitól. A már 1989/1990 előtt publikáló szerzők mellé időközben felnőtt egy új bölcsész-nemzedék. A szakmai élet e korosztályfüggő megpezdülését csak táplálja és erősíti az a szerkezeti körülmény, hogy a határon innen s túl szabad magyar és nemzetközi Erdély-kutatás az 1970-es és 1980-as évekhez képest összehasonlíthatatlanul nagyobb mozgástérben választhat magának a 20. század évtizedeiből megoldandó problémát, célravezető módszert és józan elemzői szemléletet.

E kötet szerzője 1985 óta publikál a transzilvanizmusról, egyik fő tudományos témájáról. Az erdélyiség 20. századi korai történetéről 1993-ban német monográfiát,¹ 2007-ben magyar tanulmányfüzért közölt.² A magyar kutatás ellentmondásosan viszonyul e Németországban keletkezett munkáihoz. Jóllehet az 1980-as évekig „irodalom-központú 20. századi Erdély-kutatásokban” az ő „eszmetörténeti, ideológiakritikai munkássága hozott áttörést”, vélte Bárdi Nándor 2013-ban, „az 1993-ban német nyelven publikált munkája nem épült be a magyar történetírásba”.³ A szintén németországi magyar szerző, Horváth Sz. Ferenc már 2007-ben elpanaszolta, hogy az illető eredmények „a szakirodalomban mindmáig nem kaptak kellő visszhangot, jóllehet a jelenségnek nemcsak politikai vonásait és regionális célkitűzéseit” tárták fel, „hanem gyökereit is, sőt kimutatta a transzilvanizmusnak mint politikai áramlatnak az összeférhetlenségét a román nemzetállamról a húszas években uralkodó elképzelésekkel”.⁴ E sorok írója talán ezért volt az évek során magyar és német folyóirat-szerkesztőségek meg konferenciaszervező intézetek rendszeresen meghívott vendége. A Magyar Tudományos Művek Tára adatbázis számos idézettségét rögzíti a tárgykörben.

E felemás fogadtatás hátterében elsősorban a szerző átvitt értelmű külföldisége húzódik meg, valamint az, hogy a témában eddig anyanyelve mellett csak németül pub-

¹ K. Lengyel Zsolt: *Auf der Suche*.

² K. Lengyel Zsolt: *A kompromisszum keresése*.

³ Bárdi Nándor: *Otthon és haza*. 19–20.

⁴ Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között*. 16–17.

- Paál Árpád (1880–1944) 11, 42–43, 58–59, 65, 69, 89, 91–93, 100, 104–109, 111, 112, 114–116, 120, 124–125, 127, 129, 140–144, 171, 178, 183
- Papp József (1873–1944) 43
- Petrichevich-Horváth Emil (1881–1945) 43, 47–48
- Pogány [Schwartz] József (1886–1938) 102
- Pósta Béla (1862–1919) 43
- Rainprecht Antal (1881–1946) 153
- Rassay Károly (1886–1958) 153
- Ravaszi László (1882–1975) 176, 179, 184–185, 190–191
- Reményik Sándor (1890–1941) 14–15, 111, 121–124, 161–162, 164–174, 176–200, 202–203
- Reményik Sarolta, l. Imre Kálmánné
- Sebes Dénes (1869–1945) 35
- Spectator, l. Krenner Miklós
- Ştrengar Demian, Sava (?–?) 81–82
- Szabédi [Székely] László (1907–1959) 129, 198
- Szabó Dezső (1879–1945) 185
- Szász Károly (1865–1950) 191
- Székács [1903-ig Schwarz] Antal (1862–1945) 153
- Széll József (?–?) 147–149, 152
- Szentimrei Jenő (1891–1959) 23–24, 52, 93, 119, 151, 176, 185
- Tabéry Géza (1890–1958) 68, 111
- Tamási Áron (1897–1966) 15–16, 188
- Thorma Miklós (?–?) 43
- Tisza István [1897-től] gróf (1861–1918) 40, 53
- Tompa László (1883–1964) 186–188
- Tormay Cécile (1876–1937) 179, 188, 195
- Turnowsky Sándor (1889–1958) 151–153
- Ugron Gábor ábránfalvi ifj. (1880–1960) 23, 34–36, 41, 43, 45, 48–51, 53, 100, 159, 183
- Valentsik Ferenc (1870–1919) 104
- Vámbery Ruzstem (1872–1948) 153
- Várady Aurél (1869–1931) 119
- Végyvári, l. Reményik Sándor
- Vertán Endre (1867–1939) 43
- Walter Gyula (1892–1965) 166, 169, 170, 181–183, 188, 195, 202
- Weiss Manfréd (1857–1922) 46
- Wilson, Woodrow (1856–1924) 28, 35, 56, 62, 73, 83, 89, 96, 98, 121
- Zágoni István (1887–1959) 11, 69, 92–93, 114–115, 120, 124, 127, 178
- Zakariás János (1867–1945) 43

TARTALOM

A magányos eszme. Előjáróban – kívülről.....	5
Hanyatlástól összeomlásig.	
A nagymagyar nemzetudat válsága az ótranszilvanizmus idején.....	18
Erdély <i>újjaalkotásának</i> a magyar terve 1917/1918 során.	
Az erdélyi szövetség tevékenységének második szakaszáról.....	39
Az erdélyi szövetségtől a magyar szövetségig.	
Gyárfás Elemér és az impériumváltás, 1918–1922.....	53
Elméleti önművelés, öntevékeny ellenállás, kényszerű beilleszkedés.	
Az erdélyi hatalomváltás magyar politikai eszmetörténetéből, 1918–1923.....	73
A Tanácsköztársaság és Erdély.	
Vázlat a bolsevizmus és a transzilvanizmus viszonyáról.....	96
Trianon, a jogszerű kényszer. Száz év <i>Kiáltó szó</i>	113
Transzilvanizmus és regionalizmus az 1920-as évek Erdélyében.	
Különbségek és hasonlóságok.....	129
Páneurópa és transzilvanizmus.	
Az 1920-as évek erdélyi magyar külpolitikai gondolkodásának történetéből.....	138
Hazától szülőföldig. Reményik Sándor erdélyisége.....	161
Tájékoztató a kötet írásairól.....	204
Forrás- és irodalommutató.....	207
Névmutató.....	238

20. század

Az osztrák-magyar dualizmusban kialakult transzilvanizmust sem 1920 előtt, sem azután nem támogatta az Erdély fölötti politikai hatalom. Társtalan volt és maradt. Nagymagyar előtörténetére következő kismagyar szakaszában két regionalizációt feltételezett: egyrészt a magyar nemzettudatét, másrészt a román nemzetállamét. Lételeme, az erdélyi magyar autonómiagöndolat a történeti Magyarország összeomlása után egyszerre két hűségnyilatkozatot követelt meg: az egyiket a megnagyobbodott román állam, a másikat a feldarabolt magyar nemzet irányába. Képviselői a magyar haza és az erdélyi szülőföld kényszerű kettősségében folytonos önvizsgálatra kényszerültek: fenntartsák-e vagy módosítsák önállósulási elképzelésüket? A magyar revizionizmus csak fokozta a transzilvanista önreflexió szükségességét. E tanulmánykötet az eszméáramlat azon – 1920 előtti és utáni – válogatott jellemvonásaival foglalkozik, amelyek politikai tervezetekben és nem csak személyes életutakban ragadhatóak meg. Szerzője a témakörben eddig megjelent munkáiban hangsúlyosan szerepeltette a hol szorosabban, hol lazábban kapcsolódó román és erdélyi német mellék- vagy külvilágot. Ezúttal a magyar közegre összpontosít, annak is elsősorban az erdélyi részére. Főszereplőit Trianon arra hajtotta, hogy 1920 őszétől Bukarest felé tájékozódjanak, de kismagyar valóságukban a nagymagyar eszmény korszerűsítésének lehetőségeit is fürkésszék. Az erdélyiség 1867 és 1945 közötti történetét elbeszélő könyv még befejezetlen. Mái megírt lapjairól azonban már kiolvasható, hogy az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés utáni részleges és időleges magyarországi visszacsatolás éveiben sem szabadult ki sikertelenségének magányából.

K. Lengyel Zsolt • Studii despre transilvanism
Editura Kriterion • 2022

9 789732 612989

20. század

K. Lengyel Zsolt

Haza és szülőföld

Tanulmányok
a transzilvanizmus történetéhez
(1867–1945)

Kriterion

